რუსეთის იმპერიის არმიის პოლკოვნიკ ვლადიმერ სარჩიმელიას ბიოგრაფია და მისი მოგონებები პირველი მსოფლიო ომის შესახებ

ლადო მირიანაშვილი
დამოუკიდებელი მკვლევარი
lado_miriani@yahoo.com

ყოფილ საბჭოთა კავშირში, და შემდეგაც, პირველი მსოფლიო ომის შესახებ ცოტა რამ თუ დაწერილა. ეს, როგორც ჩანს, იმან განაპირობა, რომ ბოლშევიკურ რუსეთსა და შემდგომ უკვე საბჭოთა კავშირში, ისტორიკოსები მეფის რუსეთის მიერ წარმოებული ომების კვლევას საჭიროდ არ მიიჩნევდნენ, განსაკუთრებით მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ. ძალიან ცოტა რამ ვიცით პირველ მსოფლიო ომში მებრძოლი ქართველების შესახებაც. რამდენიმე ათეული გამონაკლისი ამინდს არ ცვლის. გადაუმოწმებელი ცნობების მიხედვით, პირველ მსოფლიო ომში 150,000-დან 250,000-მდე ქართველი იბრძოდა. ზოგიერთი ავტორის ვარაუდით, ქართველი მეომრების რაოდენობა 285 ათასს აჭარბებდა (გოგიტიძე, მიხაილოვი 2020: 4). მათ შორის იყო 102 გენერალი და ათასობით ოფიცერი. უმრავლესობის გვარები უცნობია. საგულისხმოა, რომ პირველი მსოფლიო ომში მებრძოლი ქართველების ვინაობასთან დაკავშირებული ინფორმაციის დეფიციტს ნაწილობრივ ავსებს იმ დროს გამომავალი ყოველკვირეული ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“: 1914-1917 წლებში ჟურნალი აქვეყნებდა ომში დაჭრილი და დაღუპული ქართველების გვარებსა და ფოტოებს, იშვიათად მოკლე ბიოგრაფიული ცნობების თანხლებით. მაგრამ ეს ზღვაში მხოლოდ წვეთია: პირველი მსოფლიო ომში მებრძოლი ქართველი მეომრების შესახებ ძალიან ცოტა რამ ვიცით. მწირია ცნობები ამ ომის მიმდინარეობის დეტალების შესახებაც.

წინამდებარე სტატიის ამოცანა ამ კუთხით არსებული ხარვეზის ნაწილობრივი შევსებაა. სტატიაში შესწავლილია პირველ მსოფლიო ომში მებრძოლი ქართველი ოფიცრის, ვლადიმერ სიმონის ძე სარჩიმელიას ბიოგრაფია და განხილულია მისი მეთაურობით განხორციელებული, კონკრეტული საბრძოლო ოპერაცია. იმ ცნობების ძირითადი წყარო, რასაც სტატიაში ვიყენებ, ვ. სარჩიმელიას გამოუქვეყნებელი, საბეჭდ მანქანაზე გადაბეჭდილი და ერთ წიგნად აკინძული მოგონებებია, რომელიც თბილისელი ბუკინისტისგან რამდენიმე წლის წინ შევიძინე. „მოგონებები“ რუსულადაა დაწერილი. იმის გათვალისწინებით, რომ ეს ნაშრომი პირველი მსოფლიო ომის დროს კავკასიის ფრონტზე მებრძოლი ქართველი პოლკოვნიკის მიერაა დაწერილი, რომელიც აღწერილი მოვლენების უშუალო მონაწილე და თვითმხილველია, „მოგონებების“ მნიშვნელობა პირველი მსოფლიო ომის ისტორიისთვის საკმაოდ დიდია. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ტექსტმა ჩვენამდე, სავარაუდოდ, ერთადერთი ასლის სახით მოაღწია, მისი მნიშვნელობა იზრდება.

„მოგონებების“ დაწერის თარიღად 1933 წელია მითითებული. უშუალოდ „მოგონებების“ ტექსტი 219 გვერდიანია. წიგნის ბოლოში ჩაკინძულია ვ. სარჩიმელიას 1932 წლით დათარიღებული სტატია, რომლის სათაურია „სამეცნიერო-ფილოსოფიური გამოკვლევა – აზროვნება, შეხედულებები და დასკვნები სამყაროსა და მისი ფუნქციის შესახებ“ (სარჩიმელია 1933, 1-13), აგრეთვე მეორე სტატია, რომელიც ასევე 1932 წლითაა დათარიღებული: „ბუნების კანონით დაწესებული სანქციები მსოფლიოს საბოლოო ნავსაყუდლისკენ მიაქანებენ“ (სარჩიმელია 1933: 13-31).

„მოგონებებსა“ და იმ ცნობებზე დაყრდნობით, რომლების დაძებნაც მოვახერხე, ვ. სარჩიმელიას ბიოგრაფია შემდეგი სახით აღვადგინე:

ვლადიმერ სიმონის ძე სარჩიმელია დაიბადა 1869 წლის 28 აგვისტოს (კაპიტნების სია 1913, 1120) სოფელ ორპირში (იმერეთი) (სარჩიმელია 1933: 4). იგი ჯერ სენაკის სკოლაში სწავლობდა, შემდეგ კი – ქუთაისის გიმნაზიაში (სარჩიმელია 1933: 9-10). ვლადიმერს გიმნაზია არ დაუმთავრებია, რადგან მამამ ფინანსური დახმარება შეუწყვიტა, დედამ კი ქმრისგან მალულად შვილის დაფინანსება მხოლოდ მე-6 კლასამდე შესძლო (სარჩიმელია 1933: 11). ვ. სარჩიმელია ქუთაისიდან მარტვილში, დეიდასთან გადავიდა და იქ ძმები გეგეჭკორებიდან ერთ-ერთი ძმის სახლში დაბინავდა. დეიდამ ვლადიმერი სასამართლოში „მწერლად“ მოაწყო (სარჩიმელია 1933, 11). მამას შვილის ახალი საქმიანობა მოსწონდა, თავად ვლადიმერს კი არა. ამიტომ, სიმწიფის ატესტატის ასაღები გამოცდების ჩაბარება გადაწყვიტა. ორ წელიწადში დასძლია ის კურსი, რომელსაც მისი თანატოლები უფრო მეტ დროს ანდომებდნენ და გამოცდების ჩასაბარებლად მამის ფინანსური დახმარების გარეშე გაემგზავრა (სარჩიმელია 1933, 12). იგი შეიფარა იმხანად შავი ზღვის პოლკის პორუჩიკმა ქავთარაძემ, შემდგომში ისინი დამოყვრდნენ: ვ. სარჩიმელიამ ამ პორუჩიკის და შეირთო ცოლად (სარჩიმელია 1933: 12). სამი თვის თავდაუზოგავი მეცადინეობის წყალობით, ვ. სარჩიმელიამ ყველა საგანი წარმატებით ჩააბარა და ატესტატი აიღო (სარჩიმელია 1933: 13). ვლადიმერს უნივერსიტეტში სწავლის გასაგრძელებლად ფული არ ჰქონდა (სარჩიმელია 1933: 23). გიმნაზიელმა ამხანაგმა მიხაილოვმა, რომლის ძმა ახალციხეში ტამანის 150-ე ქვეითთა პოლკის კაპიტანი იყო, ვლადიმერს მისი ძმის პოლკში მოხალისედ (вольноопределяющийся)[1] ჩაწერა შესთავაზა: „ახალციხეში ჩემ ძმასთან გავემგზავროთ. იგი პოლკში მოხალისედ ჩაწერაში დაგვეხმარება, სადაც სახაზინო კმაყოფაზე ვიქნებით. სამ-ოთხ წელიწადში სამხედრო სასწავლებელს დავამთავრებთ, რის შემდეგ ოფიცრის წოდებას მოგვცემენ და მატერიალურად უზრუნველყოფილი ვიქნებით“ (სარჩიმელია 1933: 24). ამ შეთავაზებას ვლადიმერი დათანხმდა, რადგან სხვა გამოსავალი არ ჰქონდა. 1889 წლის 31 დეკემბერს (ოფიციალური ცნობით 30 დეკემბერს – იხ. ქვემოთ) გამოცემული ბრძანებით, ორი გიმნაზიელი ამხანაგი ტამანის პოლკში ჩარიცხეს (სარჩიმელია 1933, 24). 1890 წლის სექტემბრამდე ისინი ასეულში ირიცხებოდნენ და სამხედრო მომზადებას გადიოდნენ, სექტემბრის თვეში კი სასწავლო ჯგუფში ჩარიცხეს. ამ ჯგუფის თვრამეტი კეთილშობილი წარმოშობის ვაჟი (რომლებსაც მეტსახელად „ბატონკაცებს“ ეძახდნენ) ერთ ოთახში მოათავსეს (სარჩიმელია 1933: 24). ვ. სარჩიმელიას თქმით, „ბატონკაცები“ ერთმანეთს ისე უშვერად აგინებდნენ, რომ მეგრელები ამგვარი ქცევისთვის შეურაცხმყოფს აუცილებლად ხანჯლით აკუწავდნენ, ანდა სულაც ტყვიას დაახლიდნენ (სარჩიმელია 1933: 25). არსებული დაძაბული გარემოთი უკმაყოფილო ვ. სარჩიმელიამ სამხედრო მეთაურს ჯარისკაცების ყაზარმაში გადაყვანის თხოვნით მიმართა (მით უფრო, რომ თვითონაც გლეხური წარმომავლობისა იყო[2] (სარჩიმელია 1933: 71). ეს თხოვნა ვლადიმერს დაუკმაყოფილეს.

1892 წლის სექტემბერში, თვრამეტი მოხალისე ტფილისში, იუნკერთა სასწავლებელში გაგზავნეს (სარჩიმელია 1933: 30). გამოცდების ჩაბარების შემდეგ, თვრამეტიდან თორმეტ კანდიდატი სამხედრო სასწავლებელში ჩაირიცხა. მათ შორის იყო ვ. სარჩიმელიაც. ვლადიმერი აღწერს იუნკერთა სასწავლებელში გამეფებულ არაჯანსაღ ატმოსფეროს. მისი თქმით „ეს იყო არა განათლების, არამედ დისციპლინის, დესპოტიზმისა და უფროსობის თვითნებობის კერა“ (სარჩიმელია 1933: 34). ვ. სარჩიმელია ფიზიკაში მიღებული დაბალი ნიშნის (ერთიანის) გამო, რომლის გამოსწორება წლის ბოლომდე ვერ მოახერხა, პირველ კურსზე ჩარჩა. მან სასწავლებელში ყოფნის მეორე წელს კიდევ ერთ სამხედრო წვრთნაში მიიღო მონაწილეობა, რომელიც სურამში გაიარეს. ვლადიმერი, როგორც კურსის სხვებზე ხანგრძლივად მსმენელი (მეორე წლით ჩარჩენის გამო), იუნკრების ახალი ნაკადის „მასწავლებლად“ (ანუ უფროსად) აირჩიეს.

ვ. სარჩიმელიამ თბილისის იუნკერთა სასწავლებელი წარჩინებით – 12 ქულითა და პირველი თანრიგით დაამთავრა. ამის გათვალისწინებით, მას უფლება ჰქონდა კავკასიაში მისთვის სასურველი პირველივე ვაკანსია დაეკავებინა. ვლადიმერმა სამხედრო სამსახურის დაწყება ქუთაისში დისლოცირებულ დანაყოფში გადაწყვიტა. მოგვიანებით, იგი ქუთაისიდან დერბენდის 154-ე ქვეით პოლკში გადაიყვანეს, რომელიც ყარსის ოლქში, ქალაქ ყაღიზმანში იყო დისლოცირებული. ყაღიზმანში გადასვლამდე, ჯერ კიდევ ქუთაისში ყოფნისას, ვლადიმერმა ქავთარაძის ქალზე იქორწინა. ახლადდაქორწინებულები ოსმალეთში ერთად გაემგზავრნენ (სარჩიმელია 1933: 45).

1913 წელს გამოცემული სამხედრო ცნობარის თანახმად, ვ. სარჩიმელიას სამხედრო კარიერული წინსვლა შემდეგია: სამხედრო სამსახური დაიწყო 1889 წლის 30 დეკემბერს, 20 წლის ასაკში; პოდპორუჩიკი – 1895 წლის 1 სექტემბრიდან, პორუჩიკი – 1899 წლის 1 სექტემბრიდან, შტაბს-კაპიტანი – 1903 წლის 1 სექტემბრიდან (კაპიტნების სია 1913, 1120). ზემორე სია 1912 წლის 1 ნოემბრის მდგომარეობითაა შედგენილი. მიუხედავად ამისა, სიაში რატომღაც არ არის ასახული 1911 წლის 4 ივნისს ვ. სარჩიმელიასთვის, ნამსახურეობის წლების გათვალისწინებით, კაპიტნის წოდების მინიჭების ფაქტი (გაზეთი კავკაზი 1911: 2). იმ დროს იგი კვლავ დერბენდის 154-ე ქვეით პოლკში ირიცხებოდა.

1933 წელს დაწერილი „მოგონებების“ შესავალში და შიგადაშიგ ტექსტში ვ. სარჩიმელია ახსენებს, რომ იგი „მეფის ჯარის პოლკოვნიკი იყო“ (სარჩიმელია 1933, 1). თუ რომელ წელს მიიღო მან ეს წოდება, დოკუმენტურად არ იძებნება, თუმცა, მისი „მოგონებებიდან“ ჩანს, რომ 1917 წელს ვ. სარჩიმელია უკვე პოლკოვნიკის წოდებით იბრძოდა. არ გამოვრიცხავ, რომ მან პოლკოვნიკის წოდება, პოდპოლკოვნიკობის საფეხურის გამოტოვებით, ომის დროს გამოჩენილი გმირობისთვის მიიღო.

1918 წელს, მას შემდეგ რაც საქართველოს ხელისუფლებაში მენშევიკების მოსვლამ იმედები გაუცრუვა, ვ. სარჩიმელიამ სამხედრო სამსახურს თავი დაანება და სოფელში გადასახლდა, სადაც სრული 12 წელი გაატარა (სარჩიმელია 1933: 60).

ვ. სარჩიმელია დაჯილდოვებული იყო წმ. ანას მეორე ხარისხის ორდენითა (კაპიტნების სია 1913, 1120; სარჩიმელია 1933:115) და სამეფო სიგელით (როგორც საუკეთესო მსროლელი).

ვ. სარჩიმელია დაოჯახებული იყო სიმონ ქავთარაძის ქალზე – ელენეზე (სარჩიმელია 1933, 196), რომლისგანაც ჰყავდა სამი შვილი – ნიკოლოზი, ლარისა და გიორგი (სარჩიმელია 1933: 196; 48, 177). ვ. სარჩიმელია შვილების შესახებ ზოგადად წერს, რომ ისინი გარუსდნენ და ახლა რუსეთში ცხოვრობენ და მუშაობენო. 1917 წელს განვითარებული მოვლენების აღწერიდან ჩანს, რომ იმ დროისთვის ვლადიმერის ოჯახი ალექსანდროპოლში, ახლანდელ გიუმრში (სომხეთი) ცხოვრობდა (სარჩიმელია 1933: 48, 196). ვ. სარჩიმელია საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ასაკში მყოფს მხარში ედგნენ თავის დროზე სოფლიდან თუ ქუთაისიდან მის მიერ წამოყვანილი გლეხის ბავშვები, სულ შვიდი ახალგაზრდა, რომლებსაც ქველმოქმედება გაუწია და აღზარდა (სარჩიმელია 1933: 48-49).

ვლადიმერის შვილებიდან მხოლოდ ერთის კვალს მივაგენი: ესაა ნიკოლოზ სარჩიმელია. 1924 წელს იგი სევასტოპოლის მახლობლად მდებარე კაჩის საავიაციო სკოლაში, შემდეგ კი სამხედრო მფრინავების მოსკოვის უმაღლეს სკოლაში სწავლობდა, რომელიც 1925 წლის 18 თებერვალს დაამთავრა (კრებული 2018: 18). 1925-1926 წლებში, ნ. სარჩიმელია შორეულ აღმოსავლეთში, ე.წ. „შორეული აღმოსავლეთის ულტიმატუმის“ მე-10 რაზმის მეთაურად მსახურობდა, რომელიც სპასკ-პრიმორსკიში (ამჟამინდელი სპასკ-დალნი) იყო ბაზირებული. 1926 წელს ნ. სარჩიმელია იქვე, მაგრამ ამჯერად მე-19 რაზმში მსახურობს. ორივე შემთხვევაში იგი მზვერავი-მფრინავი იყო. 1920-იანი წლების ბოლოს ნ. სარჩიმელიამ, შესაძლოა, ვორონეჟში დისლოცირებულ საავიაციო შენაერთში გააგრძელა სამსა-

ხური (კრებული 2018:18). სავარაუდოდ, 1931 წლის გაზაფხულზე ვ. სარჩიმელია დააპატიმრეს. მას და კიდევ ერთ სამხედრო მფრინავს – ტიმაშევს ბრალად თვითმფრინავით კრემლის დაბომბვის მომზადება წაუყენეს და ბუტირკის ციხეში გაუშვეს. ვ. სარჩიმელია, ტიმაშევთან ერთად, ბუტირკის ციხიდან ციმბირის ერთ-ერთ ბანაკში გადაიყვანეს, რომელიც ტრანსციმბირის სარკინიგზო მაგისტრალის სადგურ ტაიგასთან მდებარეობდა (კრებული 2018: 20). თუ რა ბედი ეწია ნიკოლოზ სარჩიმელიას ამის შემდგომ, უცნობია.

ახლა, რაც შეეხება თავად „მოგონებებს". ის პირველი მსოფლიო ომის დროს კავკასიის ფრონტზე განვითარებულ მოვლენებს ასახავს. „მოგონებები" საინტერესოა არა მხოლოდ სამხედრო ისტორიის თვალსაზრისით, რამეთუ ვ. სარჩიმელია საომარი მოქმედებების უშუალო მონაწილე და თვითმხილველი იყო, არამედ იმითაც, რომ იგი არ ერიდება რუსეთის არმიის მეთაურების მიერ დაშვებული შეცდომების წარმოჩენასა და მათ ავ-კარგზე მსჯელობას. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ვ. სარჩიმელიას „მოგონებებში" არის ცალკეული უზუსტობები და შეცდომები, თუმცა ეს ძირითადად იმ მოვლენებს შეეხება, რომელთა უშუალო მონაწილე ვლადიმერი არ ყოფილა და მათ შესახებ სხვისი მონათხრობიდან იცის, მით უფრო თუ აღწერილი ამბავი დიდი ხნის წინ მოხდა. ასეთია, მაგალითად, მის მიერ მოთხრობილი ისტორია თუ როგორ მოკლა თავადმა დადეშქელიანმა ქუთაისის გუბერნატორი – გენერალი ნ. კოლიუბაკინი და მისი თანმხლები პირები, როცა ისინი თავადის „ნებაყოფლობით" გასახლებაზე დაყოლიებას შეეცადნენ (სარჩიმელია 1933: 38-40). ეს ამბავი სხვადასხვა წყაროდან კარგადაა ცნობილი, ოღონდ ვ. სარჩიმელიას ვერსიისგან განსხვავებული სახით: თავადმა კონსტანტინე დადეშქელიანმა 1857 წელს მოკლა არა გენერალი ნ. კოლიუბაკინი,[3] არამედ ქუთაისის სხვა გუბერნატორი, კერძოდ თავადი ალექსანდრე გაგარინი. სამხედრო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, კ. დადეშქელიანი დახვრიტეს, მაშინ როცა ვ. სარჩიმელიას ცნობით კ. დადეშქელიანმა საკუთარი თავი პირად მცველებს მოაკვლევინა, რათა რუსებს ხელში არ ჩავარდნოდა. ტექსტში ზოგიერთი სამხედრო ოპერაციის თარიღი შეცდომითაა მითითებული. უცნაურია, რომ ვ. სარჩიმელიას არ ახსოვს იმ გენერლის გვარი, რომელმაც სოფ. პუსიდერეს აღება პირადად უბრძანა. ვვარაუდობ, რომ ვ. სარჩიმელია თავის მოგონებებში მოთხრობილი ეპიზოდების სამუშაო ჩანაწერებს არ აკეთებდა და ტექსტი ერთიანად, 30-იანი წლების დასაწყისში მხოლოდ იმაზე დაყრდნობით დაწერა, რაც ახსოვდა: ფაქტების გადასამოწმებლად წერილობითი წყაროები მას არ გამოუყენებია. ამის გათვალისწინებით, ვ. სარჩიმელიას „მოგონებებში" გადმოცემული მოვლენების ანალიზი გარკვეულ სიფრთხილეს მოითხოვს.

ვ. სარჩიმელიას „მოგონებებზე" დაყრდნობით შევეცდები აღვადგინო ერზრუმზე იერიშის მომზადების ფარგლებში, 1916 წლის იანვარში სოფ. პუსიდერესთვის გამართული ბრძოლის პერიპეტიები. კონკრეტულად ეს ბრძოლა იმ ნიშნით შევარჩიე, რომ ჩვენში და რუსეთში გამოქვეყნებულ სამხედრო ლიტერატურაში მის შესახებ ცნობები საერთოდ არაა დაცული. მიზეზი კი ისაა, რომ პუსიდერესთვის ბრძოლა რუსებისთვის წარუმატებლად დამთავრდა. როგორც ვ. სარჩიმელია იგონებს, ეს იყო 39-ე ქვეითთა დივიზიის ახლადდანიშნული მეთაურის მიერ ჩატარებული პირველი სამხედრო ოპერაცია. ვ. სარჩიმელია მეთაურის გვარს ვერ იხსენებს. შესაბამისი პერიოდის დოკუმენტების შესწავლის საფუძველზე დავადგინე, რომ საუბარია გენერალ-ლეიტენანტ ფიოდორ ტროფიმის ძე რიაბინკინზე.[4] ვ. სარჩიმელიას მონაყოლით, ახალ მეთაურს თავის ადიუტანტებთან ერთად სამხედრო რუკაზე მუშაობის დროს სოფელ პუსიდერეს დაკავება გადაუწყვეტია. სოფელზე შეტევის ხელმძღვანელობა პოლკოვნიკ ტ. ვაშაკიძისთვის შეუთავაზებია (სარჩიმელია 1933: 140). სარჩიმელია გადმოგვცემს გენერალსა და პოლკოვნიკ ტ. ვაშაკიძეს შორის 1916 წლის 13 იანვარს გამართული სატელეფონო საუბრის შინაარსს (სარჩიმელია 1933, 141). სამხედრო საქმის კარგად მცოდნე პოლკოვნიკს სოფელ პუსიდერეს აღების გეგმა მიზანშეუწონლად

მიუჩნევია და ამ შეტევის ხელმძღვანელობაზე უარი უთქვამს (სარჩიმელია 1933, 141). შემდგომ, გენერალს იმავე წინადადებით პოლკოვნიკ სოლომკოსთვისაც მიუმართავს, მაგრამ მასაც ოპერაციის ხელმძღვანელობაზე უარი უთქვამს. სრულიად გაუგებარია, თუ როგორ შეიძლება, რომ ომის მიმდინარეობისას დივიზიის მეთაურმა თავის ოფიცრებს საბრძოლო ამოცანის შესრულება კი არ უბრძანოს, არამედ უბრალოდ შესთავაზოს და მისცეს შესაძლებლობა, რომ ოპერაციის ხელმძღვანელობა საკუთარი სურვილისამებრ იტვირთონ ან არ იტვირთონ. როგორც ჩანს, სამხედრო მეთაურების მიერ პუსიდერეს აღების ოპერაციის ხელმძღვანელობაზე უარის თქმის ამბავი ვ. სარჩიმელიას მიერაა მოგონილი და იმ ერთადერთ მიზანს ემსახურება, რომ ზემონახსენები მიმართულებით მისი მეთაურობით განხორციელებული ოპერაციის წარუმატებლობა გარდაუვალ რეალობად წარმოაჩინოს და ამით საკუთარი შეცდომები გაამართლოს.

სამხედრო ოპერაცია შემდეგნაირად წარიმართა. სოფელ პუსიდერესთან ახლოს სამი რუსული ბატალიონი იყო განლაგებული. მათგან ორი ბატალიონის ხელმძღვანელობა, მეთაურების ავადმყოფობის გამო, დროებით ვ. სარჩიმელიასა და კაპიტან გოლცს ჰქონდათ მინდობილი. გენერალ-მაიორ ფ. რიაბინკინს პუსიდერეს აღება სწორედ მათთვის უბრძანებია. ბრძანების თანახმად, შეტევა 13 იანვრის ღამით უნდა დაეწყოთ. ტერიტორიის წინასწარი რეკოგნოსცირება თავად ვ. სარჩიმელიასა და გოლცს მოუხდენიათ. პოზიციაზე დაბრუნების შემდეგ, მათ ღამის 3 საათზე შეტევის დაწყების ბრძანება გაუციათ (სარჩიმელია 1933: 143).

ვ. სარჩიმელია ოპერაციას შემდეგნაირად აღწერს:

> ღამის 3 საათია. 30^{0} ყინვა და ნისლიანი ამინდია. ფეხქვეშ თეთრი თოვლის გარჩევაც კი შეუძლებელია. ორმა ბატალიონმა სარეზერვო წყობით წინსვლა დაიწყო. ერზრუმის გზატკეცილამდე მშვიდობით მივედით, შემდეგ კი ალაჰმა უწყოდა საით უნდა წავსულიყავით. იმის გამო, რომ „მაქსიმის“ ტიპის ტყვიამფრმქვევების თან წაღება ცხენებით არ შეგვეძლო (უგზოობის გამო) და არც მათი ხელით ტარება იყო შესაძლებელი, ტყვიამფრქვევები სოფ. კურუჯუხში გავაგზავნეთ, რომელიც ჰასან-ყალას ცხრა ვერსითაა დაშორებული, და მეტყვიამფრქვევეებს ვუბრძანეთ, რომ ხვალისთვის მაინც შემოგვერთებოდნენ. მივდიოდით შესვენებებით. შეუძლებელი იყო იმის გარკვევა, თუ სად ვიმყოფებოდით. ირიჟრაჟა, თუმცა ნისლი მიდამოს დანახვის საშუალებას არ გვაძლევდა. მოგვიანებით, ნისლი ოდნავ გაიფანტა, თუმცა პუსიდერე არსად ჩანდა. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, პუსიდერე მარცხნივ და უკან მოგვიტოვებია და ახლა პუსიდერესა და ჩივტლიკს შორის არსებული დერეფნის გავლით პირდაპირ ფორტ დალანღეზის მიმართულებით მივდიოდით (სარჩიმელია 1933, 144).

ჩემი აზრით, ღამის მარშის დროს ვ. სარჩიმელიამ რამდენიმე შეცდომა დაუშვა. კერძოდ, დაკმაყოფილდა რა წინასწარი რეკოგნოსცირების შედეგებით, უშუალოდ მარშის დროს ბატალიონიდან წინმსრბოლად არ გაუგზავნია არც სადაზვერვო რაზმი და არც ტოპოგრაფი. ეს კი ღამისა და ხშირი ნისლის პირობებში, თანაც იმ დროს, როცა ღამის ხედვის მოწყობილობები ჯერ კიდევ არ არსებობდა, დიდი შეცდომა იყო, რამაც თავი იჩინა კიდეც.

ნისლის გაფანტვის შემდეგ, ოსმალებმა რუსების წინსვლა შეამჩნიეს და ფორტიდან მათ წინააღმდეგ ოთხი ბატალიონი გამოგზავნეს, ხოლო რუსული ბატალიონების ზურგში მოქცეული პუსიდერედან კანტიკუნტად ცეცხლი გაუხსნეს. ორი რუსული ბატალიონი ხაფანგში აღმოჩნდა. სროლის დაწყებისთანავე კაპიტანი გოლცი დაიჭრა, ამიტომ ვ. სარჩიმელიას ორივე ბატალიონის მეთაურობის საკუთარ თავზე აღება მოუწია. მან გოლცის ბატალიონს ზურგის მიმართულებით გადაადგილება, შემდეგ საბრძოლო წყობის მიღება და სოფელ პუსიდერეზე შეტევის მიტანა უბრძანა (სარჩიმელია 1933: 145). ბატალიონმა ამოც-

ანა შეასრულა, სოფელთან მდებარე მაღლობი დაიკავა და იქიდან საარტილერიო ცეცხლი გახსნა. ამან წინა ხაზზე მყოფი ბატალიონის უკანდახევა გააადვილა, თუმცა მდგომარეობა კვლავ რთული რჩებოდა: ოსმალები ჯიუტად წინ მოიწევდნენ. ვ. სარჩიმელიას თქმით, ოსმალების არტილერიას ფორტებიდან ცეცხლი რომ გაეხსნა, მათ ერთიანად ამოხოცავდა (სარჩიმელია 1933: 145). მათდა საბედნიეროდ, რუსებს ნისლი შველოდა, რომელმაც ქვემოდან ზემოთ გადაინაცვლა და ამიტომ მიწის პირას ხილვადობა ნორმალური იყო, ოდნავ ზემოთ კი არაფერი ჩანდა.

რუსული ბატალიონების მძიმე მდგომარეობა გუნიბის პოლკის ტყვიამფრქვევების დანაყოფის მეთაურმა, პორუჩიკმა ორლოვმა შეამჩნია. მისი ყურადღება ოსმალების მიერ გახსნილმა საარტილერიო ცეცხლმა მიიპყრო. ორლოვმა დაიცადა, სანამ ოსმალების ბატალიონები, რომლებიც რუსებს უკან მისდევდნენ, ხედვის არეშე მოექცეოდნენ და მათი გამოჩენისთანავე ოთხი ტყვიამფრქვევიდან ცეცხლი გაუხსნა (სარჩიმელია 1933, 146). შედეგად, ოსმალების რიგები შეთხელდა, რის შემდეგ ისინი უკუიქცნენ. ვ. სარჩიმელიას ბატალიონმა გორაკამდე მიაღწია. მწყობრში ვლადიმერის გარდა სხვა ოფიცერი არ დარჩენილა: ზოგი დაიღუპა, ზოგიც დაიჭრა. ვ. სარჩიმელიას ადიუტანტად რიგითი ჯარისკაცის აყვანა მოუწია. ბრძოლის ველიდან დაჭრილი და დაღუპული მებრძოლების გაყვანა დაიწყეს. შექმნილი მდგომარეობის შესახებ შტაბს ინფორმაციას ვერ აწვდიდნენ, რადგან მასთან სატელეფონო კავშირი ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ დამყარებული. ორლოვის ტყვიამფრქვევების დანაყოფიც აღარ ისროდა, რადგან, სავარაუდოდ, ვაზნები გაუთავდათ.

დადგა თუ არა 14 იანვრის დილის ათი საათი, ვ. სარჩიმელიას ბატალიონს ერთდროულად ყველა ოსმალური ფორტიდან საარტილერიო ცეცხლი გაუხსნეს. ჯამში სულ ორმოცი ზარბაზანი ისროდა. თორმეტი საათიდან, დამატებით, დიდი კალიბრის ჭურვების სროლა ფორტ აზიზიეში განლაგებული ორი გერმანული მძიმე ქვემეხიდან დაიწყეს. სარჩიმელია ჭურვების ნაცვლად ჟარგონულ ტერმინს – „ჩემოდნებს“ ხმარობს[5] (სარჩიმელია 1933: 147). 15 საათამდე ოსმალებმა ათი შეტევა განახორციელეს. რუსებმა ათივე მოიგერიეს. მეათე შეტევის დროს, ოსმალების ერთმა ბატალიონმა რუსების პოზიციების მარჯვენა ფლანგის მხრიდან შემოვლის გზით სცადა იერიშის მიტანა. ეს როტმისტრმა ჩახავამ შეამჩნია, რომელიც დონის კაზაკების ასეულთან ერთად სოფელ კურჯუხში იყო გამაგრებული. მან დონის კაზაკების ასეული, საკუთარი ინიციატივით, მარჯვენა ფლანგის მიმართულებით გააჭენა. ცხენებზე ამხედრებულმა კაზაკებმა პოზიციის ხაზს წარმატებით მიაღწიეს, იქ ჩამოქვეითდნენ და მოწინააღმდეგეს ცეცხლი გაუხსნეს (სარჩიმელია 1933: 148). მიმდინარე ოპერაციის თვალის მისადევნებლად ვ. სარჩიმელია თავშესაფრიდან, რომლის ფუნქციას კლდის ნაპრალი ასრულებდა, ღია სივრცეში გავიდა. გარეთ გასულ ვ. სარჩიმელიას ოსმალოების მიერ ნასროლმა ერთმა „ჩემოდანმა“ (ე. ი. მსხვილკალიბრიანმა ყუმბარამ) თავს ზემოთ გადაუფრინა, ათი-თხუთმეტი ნაბიჯის მოშორებით აფეთქდა და ნამსხვრევმა იგი თავში დაჭრა (სარჩიმელია 1933: 149). დაჭრილი და კონტუზირებული მეთაური თავშესაფარში გადაიყვანეს. ამასობაში, გამოჩნდა კავშირგაბმულობის დანაყოფის ჯარისკაცი, რომელიც სატელეფონო ხაზის გაყვანაზე გამთენიიდან ამ დრომდე მუშაობდა. მას ხელში ტელეფონის ყურმილი ეჭირა. სატელეფონო ხაზის მეორე მხარეს გენერალ-მაიორი ფ. რიაბინკინი იყო, რომელსაც შექმნილი ვითარების გაცნობა სურდა. ვ. სარჩიმელიამ ადიუტანტის პირით გენერალს იქით დაუსვა კითხვა, თუ რატომ არ უგზავნიდნენ დამხმარე ძალას და რატომ არ წაიწია წინ რუსულმა არტილერიამ, რათა მოწინააღმდეგის მიმართულებით ცეცხლი გაეხსნა. პასუხი იყო, რომ არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, მათ დახმარებას ვერ გაუწევდნენ. საუბრის დასასრულ, დაჭრილმა ვ. სარჩიმელიამ ღამით უკანდახევის ბრძანება მიიღო (სარჩიმელია 1933: 150). საღამოს ხუთი საათისთვის ოსმალოები შეტევაზე გადმოვიდნენ. გარკვეული ხნის შემდეგ, მათ ბატალიონებს საიდანღაც საარტილერიო

ცეცხლი გაუხსნეს. იერიშზე გადმოსული ოსმალების ნაწილი გაანადგურეს, ხოლო ვინც გადარჩა, გაქცევით უშველა თავს. არცერთმა რუსმა მეთაურმა და არც შტაბმა არ უწყოდნენ, თუ საიდან გაჩნდა კრიტიკულ მომენტში საარტილერიო ბატარეია, რომლის მიერ გახსნილმა ცეცხლმა ვ. სარჩიმელიას მეომრები გარდუვალი სიკვდილისგან, ან სამარცხვინო ტყვეობისგან იხსნა. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენილი დივიზიის მეთაურსა და შტაბს შორის შემდგარი სატელეფონო საუბარი კაპიტან კვანჭახაძეს შუალედური სატელეფონო სადგურის მეშვეობით მოუსმენია (სარჩიმელია 1933: 152). მისი საარტილერიო ბატარეა ჰასანყალასა და კურჯუხს შორის, მდინარის ნაპირზე იყო განლაგებული, რათა ოსმალების გამოჩენის შემთხვევაში ცეცხლი გაეხსნა. კვანჭახაძეს საარტილერიო ბატარეია დისლოკაციის ადგილიდან მოუხსნია, ახალი და ხელსაყრელი პოზიცია დაუკავებია და გასაჭირში ჩავარდნილი ბატალიონის საშველად ცეცხლი გაუხსნია. მხოლოდ ამის შემდეგ მოახერხა ვ. სარჩიმელიას ბატალიონმა უკანდახევა. შუა გზაზე მყოფებს დაზვერვამ აცნობა, რომ ოსმალების სამი კოლონა, რომელიც რუსების ბატალიონს ფეხდაფეხ მისდევდა, ცოტა ხანში მათ დაეწეოდა. ვ. სარჩიმელიამ ჯარისკაცების ორ გრძელ მწკრივად განლაგების ბრძანება გასცა. ბატალიონი ხიშტებით ბრძოლისთვის მოემზადა. ამასობაში, სამ მწკრივად დაწყობილი ოსმალებიც გამოჩნდნენ და რუსების გამწკრივებული ბატალიონის პირისპირ დადგნენ. ასე იდგნენ პირისპირ რუსი და ოსმალო მეომრები მთელი ნახევარი საათის განმავლობაში (სარჩიმელია 1933: 154). რუსებს ხიშტებით შეტევაზე გადასვლის სურვილი არ ჰქონდათ, ოსმალები კი ალბათ ფიქრობდნენ, რომ რუსების დასახმარებლად დივიზია იყო მოსული. ასე იდგნენ პირისპირ, შემდეგ კი ოსმალები უბრძოლველად უკან გაბრუნდნენ. რუსების ბატალიონმა კურჯუხს „მშვიდობიანად“ კი მიაღწია, მაგრამ სულ მალე, მახლობლად მდებარე ოსმალეთის ფორტებიდან სოფელს საარტელერიო ცეცხლი გაუხსნეს. ვ. სარჩიმელიამ სოფ. კურჯუხის დატოვების ბრძანება გასცა. მეომრები ჰასანყალას მიმართულებით გაეშურნენ და დილისთვის იქ ჩააღწიეს კიდეც (სარჩიმელია 1933:155).

როგორც ვნახეთ, რუსების მიერ სოფ. პუსიდერეს აღების ოპერაცია წარუმატებლად დასრულდა, ამ წარუმატებლობის მიზეზი კი ოპერაციის არასწორად დაგეგმვა და განხორციელება იყო. ეს ყოველივე აშკარად მეტყველებს იმაზე, რომ რუსეთი პირველ მსოფლიო ომში საბძოლველად სათანადოდ არ იყო მომზადებული. ამას კი მრავალი მიზეზი ჰქონდა. ერთ-ერთი მიზეზი იყო ჯარში დისციპლინის არქონა. აი, რას იგონებს ვ. სარჩიმელია: „ეს იყო თავაშვებული ბატალიონი. მეთაურად ჰყავდა საქმისმწარმოებელი. ყველა ლოთობდა. ოფიცრები – კარტის მოთამაშეები. ხელფასის აღების შემდგომ, ერთ-ერთი გაქნილი გაიძვერა ყველას უგებდა და ათასობით მანეთს ნათესავებს უგზავნიდა, დანარჩენები კი გაჭირვებულები იყვნენ“ (სარჩიმელია 1933: 164). სხვა მიზეზებს შორის იყო მაღალჩინოსანი სამხედრო მეთაურების, მათ შორის რუსეთის სამხედრო მინისტრის, გენერალ-ადიუტანტ ვლადიმერ სუხომლინოვის კორუფციაში ჩართულობა და სამსახურეობრივი დაუდევრობა, და რაც მნიშვნელოვანია, ზოგადად ქვეყანაში არსებული შიდაპოლიტიკური კრიზისი და ეკონომიკური დაქვეითება. ყოველივე ამან რუსეთში რევოლუციური პროცესების ჩასახვა და განვითარება დააჩქარა.

ჯარში შექმნილ არანორმალურ ვითარებას კარგად წარმოაჩენს ვ. სარჩიმელიას მიერ მოთხრობილი კიდევ ერთი ამბავი, რომელიც 1917 წლის აპრილში ოსმალეთის ფრონტიდან თბილისში დაბრუნებულ ვლადიმერს, სამხედრო ჰოსპიტალში სურავანდის მძიმე ფორმის მკურნალობის კურსის გავლის შემდეგ გადახდა (სარჩიმელია 1933: 194). ჰოსპიტალიდან გამოწერილ ვ. სარჩიმელიას შეღავათი გაუკეთეს და პირდაპირ მოქმედ არმიაში კი არ გაუშვეს, არამედ ლაგოდეხში დისლოცირებული პოლკის მეთაურად დანიშნეს. ეს 1917 წლის ზაფხულის ბოლოს უნდა მომხდარიყო. იმ დროს, ლაგოდეხის პოლკში არაორ-

დინარული ამბები ხდებოდა: ჯარისკაცები, რომელთა რიგებში რევოლუციური განწყობა სუფევდა, სამხედრო მეთაურებს აუმბოხდნენ. ჯარისკაცების დაშოშმინებას კარგა ხანს ვერ ხერხდებოდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ მდგომარეობის გასანეიტრალებლად თავად მთავარსარდალს მოუწია ადგილზე ჩასვლა. ლაგოდეხის პოლკის ამბოხს გენერალმა გ. კვინიტაძემ თავის მოგონებებში ცალკე ქვეთავიც კი მიუძღვნა, რომელშიც აღწერს, თუ რა ძალისხმევა დასჭირდა ხსენებული ამბოხის ჩასახშობად, რა დროსაც მკაცრი სადამსჯელო ფორმების გამოყენებაც კი მოუწიათ: საგანგებო სასამართლომ ცხრა ჯარისკაცს სიკვდილით დასჯა მიუსაჯა. დანარჩენი მეამბოხეები დაანაწილეს და სხვადასხვა პოლკში გადაიყვანეს (კვინიტაძე 1985: 229). ვ. სარჩიმელია მეამბოხეების გარკვეულ ნაწილთან ერთად ოსმალეთში მდებარე მუხლისში (ცნობილია მუხლას სახელითაც) გადაიყვანეს (სარჩიმელია 1933: 201). აქ ჯარისკაცებმა ურჩობა და გარკვეული მოთხოვნების დაყენება უფრო მწვავედ გააგრძელეს.

ვ. სარჩიმელიამ პოლკი დატოვა და თბილისში ჩამოვიდა, სადაც გენერალ გიორგი არჯევანიძეს შეხვდა. გ. არჯევანიძე 1917 წლის 30 სექტემბრიდან პირველი ქვეითი დივიზიის უფროსი იყო. მან გ. სარჩიმელიას დივიზიის შტაბის უფროსის ადგილის დაკავება შესთავაზა და მისგან თანხმობის მიღების შემდეგ, სათანადო შენობის შერჩევისა და შტაბის ფორმირებისთვის ქუთაისში გაუშვა (სარჩიმელია 1933: 204). ვლადიმერის მიერ ქუთაისში შტაბისა და ოთხი პოლკის ფორმირების დასრულების დროისთვის, გ. არჯევანიძე სხვაგან გადაიყვანეს და მის ადგილზე გენერალ-მაიორი დავით ართმელაძე დანიშნეს, რომელმაც, თავის მხრივ, შტაბის უფროსად ნ. გედევანიშვილი მიიყვანა, ვ. სარჩიმელიას კი დივიზიის აღალის[6] ფორმირება დაავალა (სარჩიმელია 1933: 205-206). ვ. სარჩიმელიას მიერ აღალის ფორმირების დასრულებითანავე, დაიწყო სამზადისი ბათუმის მტრისგან დასაცავად. სადაზვერვო მონაცემების თანახმად, ნური-ფაშა მდინარე ჭოროხის გადმოლახვასა და ბათუმზე თავდასხმისთვის ემზადებოდა. როგორც ცნობილია, ოსმალები მოითხოვდნენ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების ძალით მათთვის ქალაქ ბათუმისა და მთლიანად ბათუმის ოლქის გადაცემას.

გ. არჯევანიძემ სამხედრო ნაწილები ბათუმის მახლობლად (ოზურგეთში, ნატანებსა და შავი ზღვის სანაპიროზე) გადაისროლა და სამხედრო შტაბი სამტრედიაში მოაწყო, თანაც სულ მცირე შვიდი-რვა თვის სამყოფი სურსათი მოიმარაგა (სარჩიმელია 1933:205). გენერალმა დ. ართმელაძემ ქართული ჯარის დისლოცირების სქემა დაიწუნა (ვ. სარჩიმელიას თქმით, ამის მიზანი გ. არჯევანიძის რეპუტაციის შელახვა იყო) და ყველა პოლკი და შტაბი, აგრეთვე საბრძოლო და სასურსათო მარაგები უშუალოდ ბათუმში გადაისროლა. ვ. სარჩიმელიამაც მიიღო ბრძანება, რომლის თანახმად აღალი და დივიზიის მთელი ქონება სარკინიგზო შემადგენლობით ბათუმში უნდა გაეგზავნა (სარჩიმელია 1933: 206). ვლადიმერმა ქუთაისის სარკინიგზო სადგურის უფროსს ოცდარვიდან ორმოც ვაგონამდე სიგრძის ექვსი სარკინიგზო შემადგენლობის მომზადება დაავალა, ხოლო თავად ბათუმში, გენერალ დ. ართმელიძესთან შესახვედრად გაემგზავრა იმის ასახსნელად, რომ გაცემული ბრძანება სრულიად გაუმართლებელი იყო, რადგან იმ დროს, როცა ქალაქში უკვე არსებობდა შვიდი-რვა თვის სამყოფი სურსათის მარაგი, ბათუმში დამატებით ათობით მილიონი მანეთის ღირებულების პროდუქტისა და საქონლის შეტანა, ლოგისტიკური სირთულეების გარდა, იმ საფრთხესაც შეიცავდა, რომ ოსმალების წარმატების შემთხვევაში ეს ყველაფერი იოლი და უხვი ნაალაფევი გახდებოდა. იმ ფაქტს, რომ ბათუმის დასაცავად შემუშავებული ტაქტიკური გეგმით გათვალისწინებული, სრულიად უსარგებლო, ჭარბი რესურსების კონცენტრაცია უშუალოდ ქალაქის ფარგლებში შეცდომა იყო, რაზეც ვ. სარჩიმელია წერს, ადასტურებს გენერალ გიორგი კვინიტაძისეული შეფასებაც, რომელიც ვ. სარჩიმელიასაგან განსხვავებით, აქცენტს აკეთებდა ქალაქში მყოფ მეომართა ისედაც

ჭარბ რაოდენობაზე და მათი რიცხვის გაზრდის უსაფუძვლობაზე: იმ დროს, როცა ქალაქში უკვე თორმეტი ათასი მეომარი იყო განლაგებული, რა რაოდენობაც ბათუმისთვის ზედმეტიც კი იყო, ადგილობრივი სამხედრო ხელმძღვანელობა მათი რიცხვის კიდევ უფრო მეტად გაზრდას ითხოვდა. გ. კვინიტაძემ გარნიზონის რაოდენობის შემდგომი გაზრდის გადაწყვეტილება მთავარსარდალ გენერალ ე. ლებედინსკისთან გააპროტესტა და თავისი მოსაზრება გაუზიარა, რომლის თანახმად ბათუმის გადარჩენა საჭირო იყო არა ქალაქის ფარგლებში უკვე არსებული, ისედაც მრავალრიცხოვანი სამხედრო ძალის სიდიდის კიდევ უფრო მეტად გაზრდით, არამედ „ჩაქვის რაიონში რეზერვის თავმოყრითა და იქიდან ოსმალების ფლანგების მიმართულებით შეტევის განხორციელებით“ (კვინიტაძე 1985, 28). გენერალი ე. ლებედინსკი გ. კვინიტაძის მოსაზრებას დაეთანხმა და, თავის მხრივ, ეს წინადადება სამხედრო კომისარს ე. გეგეჭკორს გაუზიარა, რომელმაც ის მოიწონა. ჩაქვში სამი ათასი მეომრის თავმოყრა გადაწყდა, თუმცა მოგვიანებით გაირკვა, რომ ომში გამოცდილი ექვსასი მეომარი, რომლებსაც გ. კვინიტაძის გეგმით ჩაქვის რაზმის ბირთვი უნდა შეედგინათ, ბათუმის სამხედრო ხელმძღვანელობის დაჟინებული მოთხოვნითა და ე. გეგეჭკორის თანხმობით, უშუალოდ ბათუმში გადაესროლათ (კვინიტაძე 1985: 28).

ბათუმზე ოსმალეთის ჯარის მიერ შეტევის განხორციელების გარდუვალობა ცხადი გახდა მას შემდეგ, რაც 1918 წლის 5-6 აპრილის ღამით ფრონტზე ქართველებისთვის არასახარბიელო მოვლენები განვითარდა. გენერალი გ. მაზნიაშვილი თავის „მოგონებებში“ წერს, რომ, როცა იგი 5 აპრილს, ნაშუადღევის სამ საათზე ოზურგეთს სტოვებდა, ლაშქრის უფროსმა დააიმედა, რომ ოსმალების მიერ ქალაქზე შეტევის მიტანის შემთხვევაში, მათ მტკიცე წინააღმდეგობას გაუწევდნენ. რეალურად კი მოხდა ისე, რომ სოფ. ლიხაურთან მდგომმა ჩვენმა მეწინავე ათასეულმა პოზიციები უბრძოლველად მიატოვა და ოზურგეთის მიმართულებით უკან დაიხია. ამან მოსახლეობაში პანიკა გამოიწვია, რა მიზეზითაც მცხოვრებლებმა და სახელმწიფო დაწესებულებებმა ქალაქი მიატოვეს. ოსმალებმა ოზურგეთი უბრძოლველად დაიკავეს. „ასე დამთავრდა 6 აპრილის დღე: მარჯვენა ფრონტზე სრული გამარჯვება, მარცხენაზე კი სირცხვილი და თავზე ლაფის დასხმა“ (მაზნიაშვილი 1990: 41-43). არსებობდა მოვლენების კიდევ უფრო მძიმე სცენარით განვითარების საფრთხე, თუ ოსმალები ნასაკირალის უღელტეხილს დაიკავებდნენ. „7 აპრილიდან 14-მდე გაცხარებით ვამაგრებდით პოზიციებს, ვუმატებდით რეზერვებს და მტრის დასახვედრად ვემზადებოდით“ (მაზნიაშვილი 1990: 44).

სწორედ მარცხენა ფრონტზე შექმნილმა მძიმე და გაურკვეველმა ვითარებამ და გაცემული ბრძანების არარაციონალურობამ განაპირობეს ის ეჭვები, რაც ვ. სარჩიმელიას ბათუმში სურსათის დიდი მარაგების შეტანის საჭიროების მიმართ გაუჩნდა. მასსა და გენერალს შორის გამართული საკმაოდ ცხარე კამათის დროს, დ. ართმელიძე ვ. სარჩიმელიას დაემუქრა, რომ ბრძანების შეუსრულებლობის შემთხვევაში მას სამხედრო-საველე სასამართლოს გადასცემდა. ვლადიმერმა, კომპრომისის სახით, ბათუმში ახალი მარაგების შეტანის ხუთი დღით გადავადების წინადადება წამოაყენა. თუ ამ ხნის განმავლობაში ოსმალები ქალაქს ვერ აიღებდნენ, ვ. სარჩიმელია გარანტიას იძლეოდა, რომ დივიზიის აღალით ბათუმში მეექვსე დღესვე შევიდოდა (სარჩიმელია 1933, 210). კამათის შემსწრე დივიზიის ექიმ კორკაშვილს ეს წინადადება მოეწონა, რაც ღიად განაცხადა კიდეც და ვ. სარჩიმელიას მიემხრო. საბოლოოდ, დ. ართმელიძე ხუთდღიანი გადავადების წინადადებას დაეთანხმა. ვ. სარჩიმელია ქუთაისში დაბრუნდა და მატარებლების დატვირთვისა და მათი ლოდინის რეჟიმში ყოფნის ბრძანება გასცა. მეოთხე დღის საღამოს ვლადიმერმა მიიღო ცნობა, რომ ოსმალებს ბათუმი და დივიზიის შტაბი დაეკავებინათ.[7] ოსმალებმა ქალაქის დამცველები განაიარაღეს, თუმცა უკლებლივ ყველა გაათავისუფლეს (სარჩიმელია 1933: 212). დატყვევებულთა შორის იყო გენერალი ტ. ვაშაკიძეც, რომელიც, თურმე, ნური-ფაშას[8] მიჰგვარეს, რომელმაც იგი გაათავისუფლა და იარაღიც დაუბრუნა.

ვ. სარჩიმელიას „მოგონებებში“ კიდევ არაერთი საინტერესო ცნობაა დაცული. ალ-აგ-ალაგ დაშვებული უზუსტობებისა და შეცდომების მიუხედავად, ის საინტერესო წყაროა რუსეთის იმპერიაში სამხედრო განათლების მდგომარეობის, ჯარის მოწყობის, მის მართვაში არსებული პრობლემებისა და პირველ მსოფლიო ომში რუსეთის მიერ წარმოებული ბრძოლების გასაანალიზებლად.

შენიშვნები

1 Вольноопределяющийся იყო რუსეთის საიმპერატორო ჯარსა და ფლოტში ყველაზე დაბალი ჩინი. მას ანიჭებდნენ მოხალისეებს, რომლებიც სამხედრო ბეგარისგან თავისუფალნი იყვნენ.

2 ჩემ მიერ ვ. სარჩიმელიას ვაჟთან დაკავშირებით დამოწმებულ სტატიაში რატომღაც უწერიათ, რომ ამ უკანასკნელს თავადური წარმოშობა ჰქონდა.

3 ერთადერთი, რაც ნ. კოლიუბაკინს თავად კ. დადეშქელიანის სახელთან აკავშირებს არის ის, რომ მან ნათესავებს თავადის უპატიო ადგილიდან ეკლესიაში გადასვენების ნება მისცა. სხვათაშორის, ამ ნებართვას ნ. კოლიუბაკინის კარიერა შეეწირა: 1862 წელს იგი ქუთაისის გუბერნატორის თანამდებობიდან გაათავისუფლეს.

4 ვ. სარჩიმელია შეცდომას უშვებს, როცა წერს, რომ ახალი მეთაური ომში ჩართვამდე, თითქოს, ტფილისის გენერალ-გუბერნატორად იყო ნამუშევარი და სამხედრო საქმისა არაფერი გაეგებოდა. ამ საბაბით, მას დაცინვით „პოლიციელ გენერალს“ უწოდებს. სინამდვილეში, რიაბინკინს, რომელიც 39-ე ქვეითთა დივიზიის მეთაურად სწორედ 1916 წელს დანიშნეს, რაც ვ. სარჩიმელიას მიერ მოწოდებულ ცნობასთან სრულ თანხმობაშია, რამდენიმე სამხედრო სასწავლებელი ჰქონდა დამთავრებული, ხოლო საბრძოლო გამოცდილება 1904-1905 წლების რუსეთ-იაპონიის ომში ჰქონდა მიღებული.

5 პირველი მსოფლიო ომის დროს, მსხვილკალიბრიან (152 მმ-ზე მეტი კალიბრის) საარტილერიო ჭურვებს რუსი სამხედროები ჟარგონით „ჩემოდნებს“ უწოდებდნენ. იმ დროს ყველაზე მსხვილკალიბრიანი, 420 მმ-იანი ქვემეხი გერმანელებს ჰქონდათ. მას „დიდ ბერტას“, ან „მსუქან ბერტას“ (Dicke Bertha) ეძახდნენ.

6 აღალი (რუსულად обоз) საზიდრების, სატვირთო ავტომანქანებისა, თუ სხვა სახის ტრანსპორტის ქარავანს ნიშნავს. მეფის რუსეთის არმიის ქვეითთა დივიზიებსა და მსროლელთა ბრიგადებში იყო სპეციალური დანაყოფი, რომელსაც აღალი ეწოდებოდა. დივიზიის აღალი ორი განყოფილებისგან შედგებოდა: სასურსათო-ნივთობრივი და სანიტარული განყოფილებებისგან. პირველ მათგანს ევალებოდა სურსათის, სასანგრე ინსტრუმენტებისა (მესანგრის ნიჩბის, ცულის, წერაქვის, ძალაყინის, ...) და ჩექმების მარაგის ქონა და ყოველივე ამით საველე პირობებში მყოფი დივიზიის უზრუნველყოფა.

7 ოსმალებმა ბათუმი 1918 წლის 15 აპრილს დაიკავეს. მანამდე, 6 აპრილს, მათ ოზურგეთი აიღეს.

8 ნური-ფაშა იყო კავკასიის ისლამური არმიის მხედართმთავარი.

დამოწმებანი

გაზეთი კავკაზი 1911: Газета „Кавказ“ N129, 12 (25) июня 1911 г. Высочайшие приказы по военному ведомству.

გოგიტიძე, მიხაილოვი 2020: М.Д. Гогитидзе и В. В. Михайлов. *Генералы-грузины русской армии в Первой мировой войне 1914–1918 гг.* Санкт-Петербург, Полторак.

კაპიტნების სია 1913: *Списокъ капитанамъ армейской пехоты по старшинству.* С.-Петербург Военная типография.

კვინიტაძე 1985: Г. И. Квинитадзе. *Мои воспоминания в годы независимости Грузии – 1917-1921.* Paris, *YMCA-Press.*

კრებული 2018: Л.И. Старилова, Е.М. Шепилова, Ю.П. Баскакова, Д.И. Панькевич. Исследование фотографий из архива военного летчика Н.В. Сарчимелия (1924-1927 гг.), „Фотография, Изображение. Долумент.“ Вып. 8, Росфото, Санкт-Петербург, с. 18-23.

მაზნიაშვილი 1990: გ. მაზნიაშვილი. *მოგონებანი: 1917-1925.* , ბათუმი, საბჭოთა აჭარა.

სარჩიმელია 1933: Сарчимелия В.С., Добро и Зло (Историческая повесть). Часть II – На турецком фронте. Тифлис. გამოუქვეყნებელი ხელნაწერი (ლადო მირიანაშვილის პირადი კოლექციიდან).

BIOGRAPHY OF COLONEL VLADIMIR SARCHIMELIA OF THE RUSSIAN IMPERIAL ARMY AND HIS MEMOIR OF WORLD WAR I

Lado Mirianashvili
Independent researcher
lado_miriani@yahoo.com

Little has been written about World War I in the former Soviet Union and thereafter. The reason for this appears to be that historians in Bolshevik Russia and later in the Soviet Union did not believe that the wars waged by Tsarist Russia were worth researching. Following World War II, this mentality became very apparent. We know almost nothing about the Georgians who fought in World War I. According to unconfirmed sources, between 150,000 and 250,000 Georgians fought in World War I. Among them were 102 generals and thousands of officers.

This paper aims to partially address this void. The life of Vladimir Simonovich Sarchimelia, a Georgian officer who served in World War I, along with a detailed account of a battle operation he oversaw is covered in the article. I obtained V. Sarchimelia's unpublished, typewritten, and bound memoirs, which are written in Russian, from a Tbilisi secondhand book dealer a few years ago and use it as my primary source of data for the article. Given that this book was written by a Georgian colonel who fought in the Caucasus Front during World War I and who was a firsthand witness to the events described, the importance of "Memoirs" to the history of World War I cannot be overstated.

The progression of V. Sarchimelia's military career is as follows: He began his military training at the age of 20 on December 30, 1889; second lieutenant – from September 1, 1895; lieutenant – from September 1, 1899; staff captain – from September 1, 1903. The aforementioned list was put together as of November 1, 1912. However, for some reason, the list does not mention that V. Sarchimelia was promoted to captain on June 4, 1911. He was still a member of the 154th Derbent Infantry Regiment at the time. In the introduction and the main body of the text of his memoirs written in 1933, V. Sarchimelia states that he was "a colonel in the king's army." The year he attained this rank is not documented in any way, however as his memoirs show, V. Sarchimelia held the rank already in 1917.

I reconstructed the events of the battle for the village of Pusidere in January 1916 using V. Sarchimelia's memoirs. I selected this fight in particular because none of the military books published in Georgia or Russia mention it. The explanation is that the Russians lost the battle for Pusidere. In this battle V. Sarchimelia was wounded.

Preparations for defense of Batumi and a negative attitude of V. Sarchimelia, as well as of general G. Kvinitadze towards the plan of the high command are also discussed in the article.